

Recente ontwikkelingen in de financiële sector

In het bankwezen is sprake van een licht positief resultaat na het dramatische vierde kwartaal van 2008. De voortgaande aanvraag van staatsgegarandeerde leningen indiceert dat de situatie op de kapitaalmarkt voor middellangetermijnfinanciering zich nog niet heeft genormaliseerd. Levensverzekeraars zullen, gelet op het relatief grote belang van beleggingsresultaten voor hun bedrijfsresultaat, negatieve gevolgen hebben ondervonden van de malaise in de financiële markten. Definitieve resultaten voor de verzekeringssector over 2008 zijn nog niet bekend. In de aanloop naar Solvency II ontplooit DNB initiatieven voor betere en frequentere rapportage. Bij de pensioenfondsen zal herstel voor een groot deel moeten voortkomen uit beleggingsrendementen: naar de veronderstellingen daaromtrent zal DNB kritisch kijken. De pensioencrisis geeft aanleiding over een breed vlak lessen te trekken.

Ontwikkelingen in het bankwezen

Resultaten bankwezen

Het bedrijfsresultaat na belastingen van banken is in het eerste kwartaal van 2009 gestegen tot EUR 0,2 miljard (zie tabel 1). Dit licht positieve resultaat is vooral ingegeven door een beter resultaat uit financiële transacties. Voorts zijn de toevoegingen aan de post voorzieningen, bestemd voor de absorptie van toekomstige afschrijvingen, in het eerste kwartaal met EUR 3,1 miljard beduidend lager dan in het voorgaande kwartaal. In historisch perspectief zijn ze echter nog relatief hoog. De risicogewogen kapitaalratio (BIS-ratio) van het Nederlandse bankwezen is in het eerste kwartaal van 2009 nauwelijks gewijzigd.

Tabel 1 Resultaten Nederlands bankwezen¹

Miljarden euro's

	2007				2008				2009
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I ²
Totaal baten	16,4	15,4	14,2	11,3	11,8	10,6	9,6	-11,9	11,4
- Netto Rentebaten	8,0	7,2	7,8	6,9	8,1	6,6	7,8	8,6	7,6
- Netto Provisiebaten	3,5	3,5	3,4	2,1	2,7	2,8	2,6	2,8	2,3
- Opbrengst uit effecten en deelnemingen	0,7	0,6	0,5	0,5	0,3	0,3	0,0	-1,0	-0,1
- Resultaat uit financiële transacties	2,0	1,6	1,4	-0,4	-1,4	-0,6	-2,6	-23,3	0,6
- Overige baten	2,2	2,4	1,2	2,2	2,0	1,5	1,7	1,0	1,0
Totaal lasten	12,0	11,3	10,7	9,9	10,6	9,6	11,2	18,5	11,1
- Bedrijfslasten	11,2	10,8	9,9	9,1	9,5	8,5	9,4	9,6	8,1
- Voorzieningen	0,8	0,6	0,8	0,9	1,0	1,1	1,8	8,9	3,1
Operationeel resultaat voor belastingen	4,4	4,0	3,5	1,4	1,2	1,0	-1,6	-30,4	0,3
Belastingen bedrijfsresultaat	0,9	0,7	0,5	-0,3	0,2	0,1	-0,7	-2,1	0,1
Operationeel bedrijfsresultaat na belastingen	3,5	3,3	3,0	1,7	1,0	0,9	-0,9	-28,3	0,2
Winst/verlies i.v.m. beëindiging activiteiten	0,1	0,4	0,4	7,3	0,0	5,8	10,7	0,0	0,0
Bedrijfsresultaat na belastingen	3,7	3,8	3,3	8,9	1,0	6,6	9,8	-28,3	0,2

¹ Cijfers worden beïnvloed door het transformatieproces van ABN AMRO

² Voorlopige cijfers

Gebruik garantieregeling

Sinds 23 oktober 2008 bestaat de mogelijkheid voor banken met een Nederlandse bankvergunning om staatsgegarandeerd schuld papier uit te geven, tegen betaling van een premie aan de Staat. Deze garantieregeling is van toepassing op middellang schuld papier met een looptijd van 3 maanden tot 5 jaar, en beoogt het functioneren van geld- en kapitaalmarkten te normaliseren en het vertrouwen te herstellen. Alleen banken die voldoende solvent en liquide zijn kunnen gebruik maken van de garantieregeling; De Nederlandsche Bank wordt in dit kader door het Ministerie van Financiën geconsulteerd. Tot en met mei is voor EUR 40 miljard aan staatsgegarandeerd schuld papier uitgegeven. Het voortgaande gebruik van de garantiefaciliteit (zie grafiek 1) indiceert dat de situatie in de kapitaalmarkt voor middellangetermijnfinanciering zich nog niet heeft genormaliseerd.

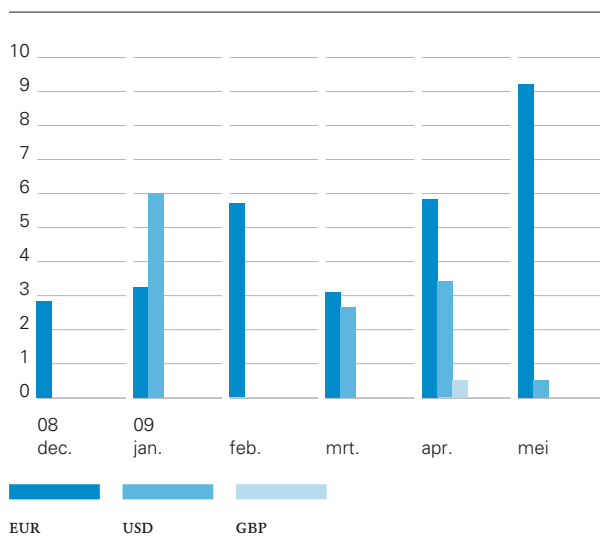
De uitgifte van obligaties in het algemeen draagt voor 16% bij aan de totale financiering van het Nederlandse bankwezen. Deposito's van huishoudens en bedrijfsleven zijn met ongeveer 34% de belangrijkste financieringsbron. Dit percentage ligt hoger dan in andere eurolanden. Nederlandse banken hebben daarmee een meer traditionele financieringsmix dan de gemiddelde bank in de eurozone.

Strategische heroriëntatie

De kredietcrisis heeft banken aanleiding gegeven om onder meer de aard, omvang, geografische spreiding en

Grafiek 1 Uitgifte staatsgegarandeerd schuld papier

In EUR miljard

Bron: Agentschap van het ministerie van Financiën.

doelstellingen van hun activiteiten te heroverwegen. Enkele banken hebben al aangegeven zich meer te concentreren op dienstverlening aan consumenten en MKB en minder op het grootzakelijke bankieren, zich sterker te focussen op kernactiviteiten (waaronder een kritische evaluatie van het bankverzekeraarmodel) en de traditionele thuismarkten, en minder te handelen voor eigen rekening. Daarnaast is de intentie uitgesproken om de belangen van klanten (waaronder spaarders) een meer prominente rol te geven. Dit sluit aan bij het rapport van de Commissie Maas dat 7 april verschenen is, met als rode draad dat banken hun maatschappelijke rol weer beter gaan vervullen als ze het primaat bij het belang van de klant gaan leggen. De commissie presenteert daartoe een heel scala aan aanbevelingen. Voor de interne organisatie wordt onder meer gesproken over een steviger positie van risicomanagement (zitting van een Chief Risk Officer (cro) in de Raad van Bestuur van een bank) en verbetering van de Raad van Commissarissen (voldoende deskundigheid en ervaring, voldoende omvang, bijdrage commissarissen die in het buitenland wonen). Daarnaast dient beloningsbeleid vanuit een risico-optiek gestructureerd te worden zodanig dat verkeerde prikkels worden tegengegaan. De principes van DNB en AFM voor een beheerst beloningsbeleid, die 6 mei werden gepubliceerd, kunnen hiervoor als leidraad gelden.

Bazels Comité

De financiële crisis heeft duidelijk gemaakt dat banken meer, en meer hoogwaardig, kapitaal aan dienen te houden. Het Bazels Comité voor Banktoezicht (BCBS) onderzoekt momenteel de verschillende manieren waarop dit vorm kan krijgen. Allereerst kunnen kapitaalbuffers worden opgebouwd, die in economisch goede tijden aangroeien en in slechte tijden worden aangesproken. De precieze systematiek – via reserves of via voorzieningen – is nog onderwerp van discussie. Ten tweede kan de kwaliteit van het kapitaal worden verbeterd door de kapitaaleisen te formuleren in termen van hoogwaardige vormen van kapitaal die te allen tijde beschikbaar zijn voor het absorberen van de verliezen van banken. Ook dienen alle typen van risico's adequaat te worden afgedekt, waarbij de kapitaal-eis proportioneel is met het gelopen risico. Daarnaast wordt gedacht aan een aanvullende kapitaalmaatstaf, zoals de niet-risicogewogen leverage ratio (kapitaal als percentage van de totale activa). Om te voorkomen dat de conjuncturele neergang wordt versterkt, zal de minimumkapitaaleis niet in de huidige periode van financiële stress worden verhoogd.

De G20 heeft mondiale overlegorganen (waaronder BCBS en FSB) opgeroepen de opkomende economieën, gezien de wereldwijd veranderende machtsverhoudingen, te betrekken bij hun activiteiten. Het BCBS-lidmaatschap zal worden uitgebreid tot de G20, Hong Kong en Singapore, en zal daarmee gelijk zijn aan het FSB-lidmaatschap. Europa zal derhalve in dit speelveld een minder zware stem hebben.

Stress-testen

Centrale banken en toezichthouders maken in toenemende mate gebruik van macro-stresstesten. Ze geven inzicht in de stabiliteit van het stelsel en de weerbaarheid van individuele instellingen bij ongunstige scenario's van economische en financiële ontwikkelingen. Ook voor DNB zijn macro-stresstesten een nuttig instrument in het micro- en macroprudentiele toezicht en in het beleid (zie ook het artikel over stress-testen elders in dit Kwartaalbericht). Stress-testen worden voorts steeds meer gebruikt door financiële instellingen zelf, als instrument in het risicomanagement. In Bazel II spelen bankspecifieke stresstesten een rol bij de invulling van de zogenoemde tweede pilaar. In mei heeft het Bazels Comité principes gepubliceerd voor stress-testen door banken (principles for sound stress testing practices and supervision, zie www.bis.org).

Ontwikkelingen in de verzekeringssector

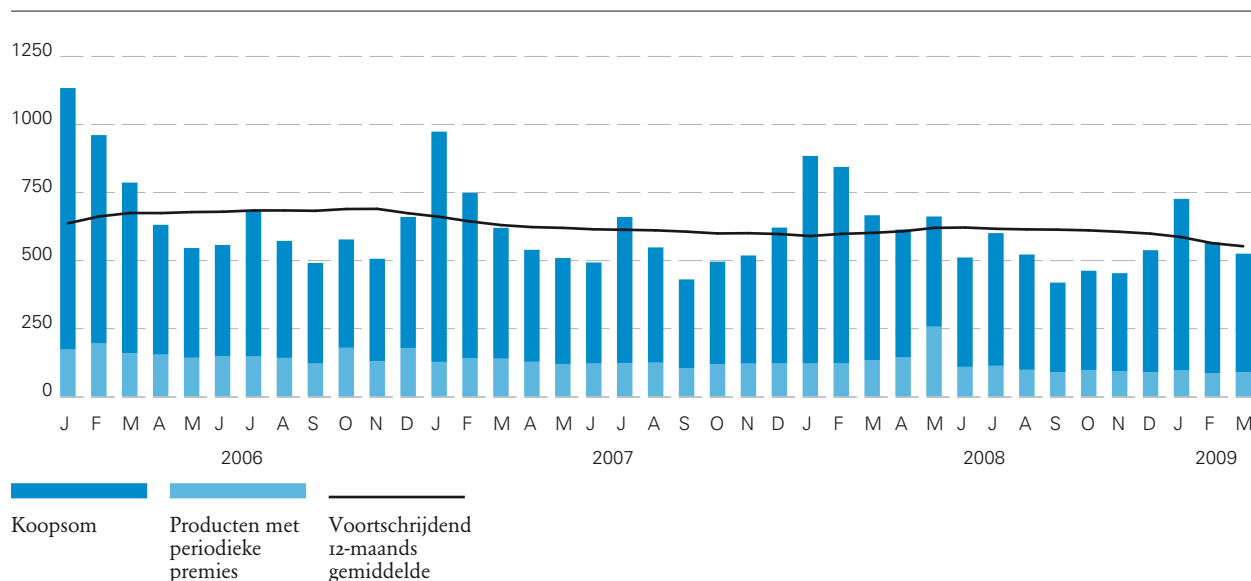
Gevolgen financiële crisis voor verzekeraars

Ook verzekeraars hebben te lijden gehad onder de ontwikkelingen in de financiële markten. Verzekeringsmaatschappijen, en dan vooral levensverzekeraars, zijn naast verzekeraar ook institutioneel belegger. Beleggingsresultaten zijn van groot belang voor het resultaat. De waarde van de beleggingsportefeuilles van verzekeraars staat onder druk door de omvangrijke verliezen op aandelen en bedrijfsobligaties. Hoewel de dalende lange rente een positief effect heeft op de waarde van de omvangrijke vastrentende portefeuilles van verzekeraars, veroorzaakt deze ook een stijging van de marktwaarde van de verzekeringsverplichtingen. De financiële marktontwikkelingen hebben negatieve gevolgen gehad voor het netto resultaat en de kapitaalpositie van verzekeraars in 2008. Deze ontwikkeling heeft doorgezet in het eerste kwartaal van 2009, dat werd gekenmerkt door dalende beurskoersen en stijgende CDS-spreads.

Overigens kunnen precieze uitspraken over de solvabiliteitspositie ultimo 2008 van de gehele verzekeringssector pas gedaan worden na begin juni 2009, de uiterste inzenddatum van de geharmoniseerde staten over 2008. Dit laat onverlet dat DNB tussentijdse rapportages opvraagt om zicht te houden op de ontwikkeling van de solvabiliteit.

Grafiek 2 Nieuwe productie individuele levensverzekeringen naar wijze van premiebetaling

In EUR miljoen

Bron: Verbond van Verzekeraars.

Ontwikkelingen operationeel resultaat

Het operationeel resultaat van Nederlandse verzekeraars is over heel 2008 stabiel gebleven ten opzichte van 2007. Wel is de nieuwe productie in de levensverzekeringssector in de tweede helft van vorig jaar duidelijk teruggelopen. Hoewel zo'n verloop gedurende het jaar gebruikelijk is (grafiek 2), was de teruggang in 2008 fors dan normaal. Ook in de eerste maanden van 2009 liggen de premieopbrengsten duidelijk lager dan in de eerste drie kalendermaanden van voorgaande jaren. De oorzaak ligt deels in de sterke daling van de verkoop van beleggingsverzekeringen, die nog steeds doorzet. Bovendien is het aantal verkochte hypothecaire verzekeringen gedaald met 5,1% in vergelijking met 2007. Dit is een gevolg van de daling in de woningverkoop van ruim 8,4%. Bij levensverzekeraars is een meer positieve ontwikkeling zichtbaar op het collectieve vlak dankzij grote collectieve pensioencontracten die zijn afgesloten.

In de schadesector (exclusief zorg) bleef de schadelast voor Nederlandse maatschappijen in 2008 binnen de perken. De bruto premie-inkomsten van het schadebedrijf waren in 2008, na een stijging in de voorgaande jaren, stabiel. De verwachtingen voor 2009 staan echter onder druk. Voornamelijk bij verzekeringen die gerelateerd zijn aan de conjunctuur neemt de kans op een dalende productie (transportverzekeringen) of hogere schadelast (kredietverzekeringen) toe als gevolg van de economische recessie. Een recessie kan verder leiden tot verminderde preventie en onderhoud, en tot frauduleuze schadeclaims.

Ontwikkelingen in het verzekeringstoezicht

Afgelopen maart is overeenstemming bereikt tussen de Europese Raad en het Europese Parlement over de tekst van de Solvency II Kaderrichtlijn. Daarmee is vervanging van het huidige, onvoldoende risicogeorïenteerde Solvency I een grote stap naderbij gekomen. De uiteindelijke invoering van Solvency II staat gepland op 31 oktober 2012.

In de aanloop naar Solvency II ontplooit DNB initiatieven om, in het kader van crisisbestrijding, in de nabije toekomst al over betere toezichtinformatie te beschikken. Zo is het project Risicogebaseerd Solvabiliteitskader (RISK) geïnitieerd, waarbij verzekeraars wordt verzocht om naast de reguliere rapportages over 2008 ook op basis van Solvency II maatstaven te rapporteren. DNB beveelt deelname aan dit initiatief sterk aan. In het kader van een beheerste bedrijfsvoering is een gedegen voorbereiding op Solvency II immers es-

sentieel. Verder streeft DNB naar wettelijk verplichte kwartaalrapportages voor verzekeraars (in plaats van de huidige jaarrapportages). Het belang van betere en frequentere rapportages wordt door het Verbond van Verzekeraars onderschreven in het position paper 'Verzekeraars trekken lessen uit de kredietcrisis'.

Ontwikkelingen in de pensioensector*Financiële positie pensioenfondsen*

De ontwikkelingen op de financiële markten hebben de pensioenfondsen hard geraakt. Uiteindelijk hebben tegen de 350 fondsen een herstelplan moeten indienen, waarvan ongeveer 300 voor een dekkingstekort. Voor deze herstelplannen zijn primair de gegevens van ultimo 2008 van belang, toen sprake was van een gemiddelde dekkinggraad van ca. 95%. Sindsdien is, na een initiële verdere verslechtering, sinds medio maart sprake van herstel. De gemiddelde dekkinggraad stond eind maart rond de 92%.

Herstelplannen: proces en eerste impressie inhoud

Het inleveren van de herstelplannen is naar behoren verlopen. In slechts een beperkt aantal gevallen is een rappelbrief nodig gebleken. De beoordeling van de herstelplannen door DNB verloopt in twee fasen. In de eerste, reeds afgeronde, fase is een quick-scan uitgevoerd op volledigheid van de herstelplannen en bijbehorende documentatie. Deze quick-scan is aanleiding geweest om bij zo'n 150 fondsen ontbrekende informatie op te vragen. De tweede fase behelst de definitieve beoordeling. DNB streeft er naar 1 juli van alle plannen een beoordeling gereed te hebben.

Uit de quick-scan kunnen enkele voorlopige conclusies worden getrokken. Hierbij geldt nadrukkelijk dat het proces nog volop in gang is. Bij tegen de 90 fondsen heeft de sponsor volgens het herstelplan toegezegd een storting te doen, waarbij DNB in een aantal gevallen verzocht heeft om extra informatie over de hardheid van deze toezegging. Een vergelijkbaar aantal heeft het premiebeleid aangepast. Zoals in het vorige Kwartaalbericht al aangegeven is voorts bij een groot aantal fondsen de indexatie gedeeltelijk of, zoals verplicht in een situatie van een dekkingstekort, zelfs geheel stopgezet. Circa 20 fondsen zien zich vooralsnog genoodzaakt tot korten over te gaan. Herstel van de dekkinggraad zal, zoals verwacht, vooral moeten komen uit het toekomstige beleggingsrendement. Het oordeel over de haalbaarheid van een herstelplan is daarom sterk afhankelijk van de gehanteerde verwach-

tingen ten aanzien van de portefeuille-rendementen: deze dienen prudent te zijn, waarbij de verhouding tussen rendement en risico centraal staat. In verschillende gevallen geven de gemaakte financieel-economische veronderstellingen aanleiding tot een extra kritische blik van DNB.

Ministeriele regeling hersteltermijn bij dekkingstekort

Na overleg met DNB heeft de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (szw) eind februari besloten vrijstelling te verlenen van de termijn van drie jaar waarbinnen een dekkingstekort moet zijn opgeheven. De benodigde Ministeriële Regeling is begin maart gepubliceerd. Het Sociaal Overleg tussen kabinet en sociale partners is vervolgens aanleiding geweest om wijzigingen in deze regeling door te voeren. De herziening van de Ministeriële Regeling is eind mei gepubliceerd. Kern van de wijzigingen is dat het eerste verplichte moment van korten van pensioenrechten later komt te liggen, en dat aanvullende maatregelen die nodig zijn bij tegenvallende ontwikkelingen in het herstelplan moeten worden opgenomen, zonder dat pensioenfondsen zich hiermee vastleggen op een keuze voor specifieke maatregelen. Te zijner tijd zal indien nodig een beslissing moeten worden genomen over de te nemen maatregelen. De Minister van szw zal medio 2010, na advies van DNB, beslissen of verder uitstel van ingrijpende maatregelen nog verantwoord is.

Brede aanpak pensioenvraagstukken

De ontwikkelingen hebben niet alleen aanleiding gegeven tot nadenken over herstelmaatregelen. De lessen uit de crisis voor het pensioenstelsel staan ook op de agenda. Eind mei heeft de Minister van szw in een brief de aanpak geschetst die hem voor ogen staat. In deze brief komen de volgende elementen aan de orde.

Een belangrijk vraagstuk is met welke parameters ten aanzien van de rente, aandelenrendementen, loonen en prijsinflatie pensioenfondsen de komende jaren rekening mogen houden. De Commissie Parameters FTK heeft haar werkzaamheden inmiddels gestart en zal uiterlijk 1 september 2009 een advies uitbrengen.

Ook het beleggingsbeleid van pensioenfondsen in de afgelopen jaren wordt onder de loep genomen. DNB heeft in februari van dit jaar al aangekondigd in 2009 een gedetailleerde inventarisatie te maken van de wijze waarop de feitelijke beleggingen tot stand komen bij een tiental fondsen (zie www.dnb.nl, Thema's DNB toezicht 2009). De Minister van szw zal een onafhankelijke commissie van deskundigen vragen om op basis van de uitkomsten van het feitenonderzoek van DNB

aanbevelingen voor de toekomst te doen. De geheimhoudingsplicht van DNB met betrekking tot onder toezicht staande instellingen zal hierbij uiteraard strikt in acht worden genomen.

Voorts zal worden bekeken of het FTK, het stelsel van aanvullende pensioenen in den brede, en de governance en medezeggenschapstructuur van pensioenfondsen voldoende zijn toegesneden op de huidige en toekomstige uitdagingen. De afgelopen jaren sterk toegenomen uitbesteding door pensioenfondsen is aanleiding om te bezien of de toezichtregels in geval van uitbesteding voldoende effectief zijn.